

Facts & Figures: Slachtofferschap van delinquent gedrag

Arne de Boeck

1. Inleiding

Jeugddelinquentie beroert regelmatig de maatschappelijke en politieke gemoederen. Denk maar aan de heisa die vorig jaar ontstond rond de 'Zehbi's', een meisjesbende die de stationsbuurt van Brugge onveilig maakte, of aan de rellen op het Brusselse muntplein naar aanleiding van het optreden van sociale mediaster Vargasss 92. De aandacht of bezorgdheid blijft echter vaak relatief eenzijdig gericht op daderschap van delinquent gedrag door jongeren; aandacht voor slachtofferschap bij jongeren is veel minder groot. Dat laatste is ook het geval in de Vlaamse criminologie, waar empirisch onderzoek naar slachtofferschap schaars is (voor een uitzondering, zie Vynckier, 2012).

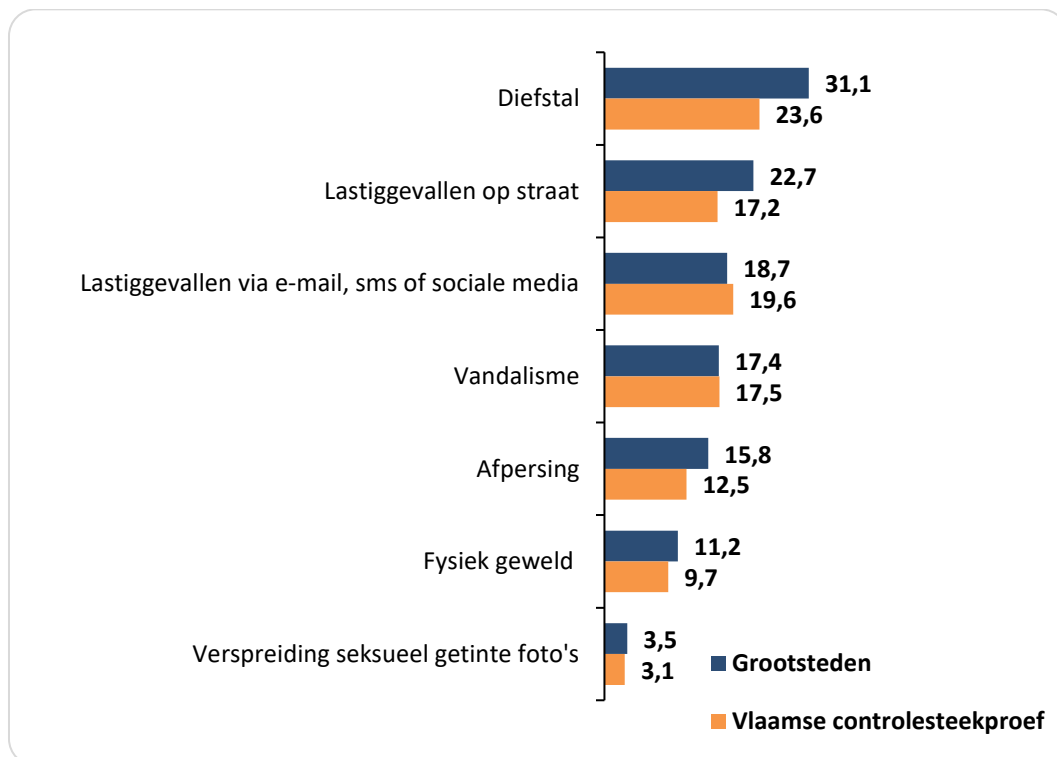
In deze 'facts & figures' bespreken we daarom enkele centrale bevindingen omtrent de omvang, aard en verdeling van slachtofferschap onder (Nederlandstalige) jongeren in Vlaanderen en Brussel. Dit doen we op basis van twee databronnen. Eerst en vooral gebruiken we data verzameld via de laatste JOP-schoolmonitor 2018, een grootschalige bevraging bij jongeren uit het Nederlandstalig secundair onderwijs. De JOP-schoolmonitor 2018 werd enerzijds afgenomen bij een 'grootstedelijke' steekproef van 6118 jongeren uit 59 scholen in Antwerpen, Brussel en Gent, en anderzijds bij een 'controlesteekproef' van 2414 jongeren uit 22 scholen in de rest van Vlaanderen (zonder Antwerpen, Brussel en Gent). In tweede instantie gebruiken we data uit vier Vlaamse JOP-monitors (2005, 2008, 2013 en 2018) – telkens afgenomen via een postenquête bij een representatieve steekproef van jongeren getrokken uit het rijksregister - om voorzichtig te kijken naar enkele trends over tijd.

Belangrijk om op te merken, is dat het in beide databronnen gaat om slachtofferschap dat door respondenten zelf gerapporteerd is geworden. Allerlei elementen kunnen deze rapportage 'storen', zoals gevoelens van schaamte en processen van vergeten en vergissen. Men moet in het achterhoofd houden dat deze rapportage geen exacte maat van het 'werkelijke' slachtofferschap onder jongeren is.

2. Hoe zit het met de prevalentie van slachtofferschap bij jongeren uit het Nederlandstalig secundair onderwijs ?

In de JOP-schoolmonitor 2018 vroegen we aan jongeren hoeveel keer ze het voorbije jaar slachtoffer waren geworden van 7 verschillende vormen van delinquent gedrag: 'diefstal', 'lastiggevallen of bedreigd worden op straat', 'lastiggevallen of bedreigd worden via e-mail/sms/sociale media', 'vandalisme', 'afpersing', 'fysiek geweld met verwondingen tot gevolg', en 'seksueel getinte foto's die zonder jouw toestemming online verspreid worden'. In **figuur 1** worden de prevalentiecijfers (percentage dat minstens 1 keer slachtoffer werd) voor de grootstedelijke en de Vlaamse controlesteekproef weergegeven.

Figuur 1. Prevalentie van slachtofferschap tijdens het voorbije jaar (in %), JOP-schoolmonitor 2018

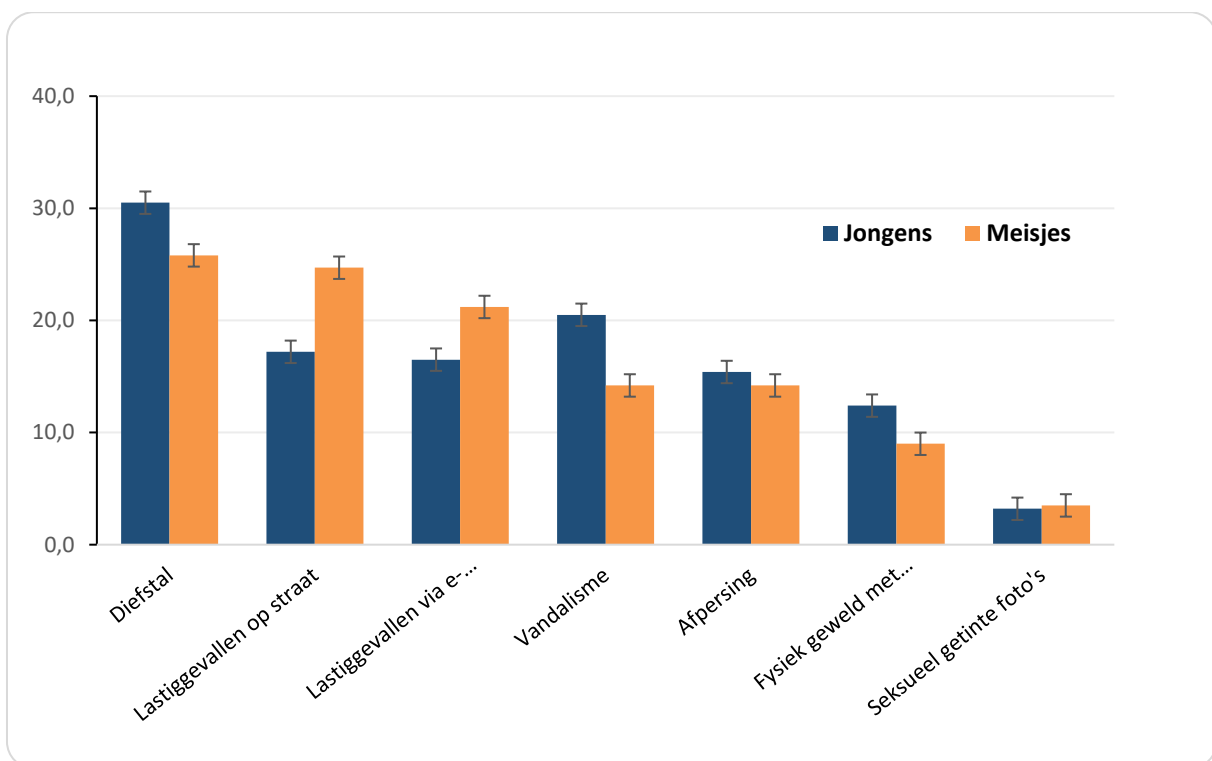
Slachtofferschap van diefstal wordt het vaakst gerapporteerd; ongeveer één op drie jongeren uit grootstedelijke scholen en één op vier jongeren uit scholen in de rest van Vlaanderen werd hier het voorbije jaar al eens mee geconfronteerd. Het percentage jongeren dat het voorbije jaar lastiggevallen of bedreigd werd - hetzij op straat hetzij via e-mail/sms/sociale media - schommelt tussen de 17 en de 23%. Net als diefstal komt bedreiging op straat vaker voor bij jongeren die naar school gaan in de grootsteden. De prevalentie van vandalisme is ongeveer 17%, zowel in de grootstedelijke steekproef als in de Vlaamse controlesteekproef. Slachtofferschap van afpersing, waarbij jongeren onder dwang

verplicht worden om hun geld, gsm of andere spullen af te geven, wordt gerapporteerd door ongeveer één op zes jongeren uit de grootstedelijke scholen, en door ongeveer één op acht jongeren in de Vlaamse controlesteekproef¹. Ongeveer één op tien jongeren uit de grootstedelijke scholen werd het voorbije jaar slachtoffer van fysiek geweld met verwondingen tot gevolg. Een gelijkaardige prevalentie werd gevonden in de Vlaamse controlesteekproef. Het online delen of verspreiden van seksueel getinte foto's zonder toestemming, ten slotte, komt slechts in beperkte mate voor. Ongeveer 3% van de jongeren werd hier het voorbije jaar mee geconfronteerd.

3. Slachtofferschap naargelang geslacht, leeftijd en SES

Slachtofferschap van delinquentie komt niet in gelijke mate voor in alle lagen van de bevolking. In **figuur 2**, **3** en **4** zetten we de prevalentie van slachtofferschap in de gecombineerde steekproef (grootstedelijke + Vlaamse controlesteekproef) af naar geslacht, leeftijd en sociaaleconomische status (SES). Als indicator voor SES gebruiken we de volgende vraag die aan de jongeren werd voorgelegd: 'kan jouw gezin plots een grote rekening betalen als dat nodig of gewenst is?'

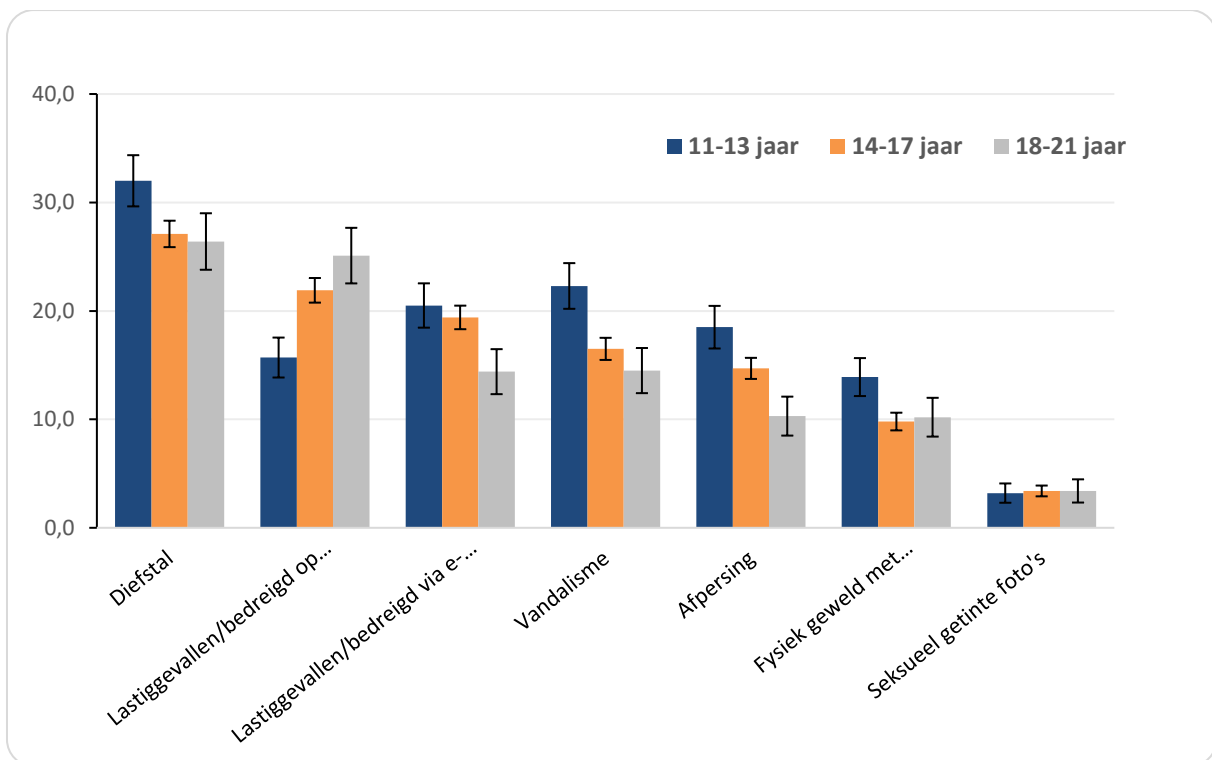
Figuur 2. Prevalentie van slachtofferschap (in %) naargelang geslacht, JOP-schoolmonitor 2018

¹ Een belangrijke kanttekening moet gemaakt worden bij de cijfers over dit fenomeen. Door de vraagverwoording ('is het jou het voorbije jaar overkomen dat je gedwongen werd om iets af te geven, zoals geld, gsm of uurwerk') valt het te verwachten dat sommige jongeren een inbeslagname van hun gsm door leerkrachten of ouders ook als 'afpersing' gerapporteerd hebben. Dit in acht genomen, liggen de werkelijke prevalentiecijfers van het fenomeen allicht lager.

Uit **figuur 2** blijkt dat de prevalentie van slachtofferschap van diefstal, vandalisme en fysiek geweld hoger ligt onder mannelijke dan onder vrouwelijke leerlingen. Opvallend is het hogere percentage vrouwelijke dan mannelijke leerlingen dat vorig jaar lastiggevallen of bedreigd werd op straat. In mindere mate zien we dit gendersverschil ook wanneer we kijken naar het misdrijftype ‘lastiggevallen of bedreigd worden via e-mail, sms of sociale media’. Deze cijfers suggereren dat een genderspecifieke benadering van slachtofferschap in toekomstig onderzoek nuttig kan zijn, maar rekening moet houden met verschillen tussen verschillende misdrijftypes. De prevalentie van slachtofferschap van afpersing en van de verspreiding van seksueel getinte foto’s verschilt nauwelijks tussen mannelijke en vrouwelijke leerlingen.

Figuur 3. Prevalentie van slachtofferschap (in %) naargelang leeftijd, JOP-schoolmonitor 2018

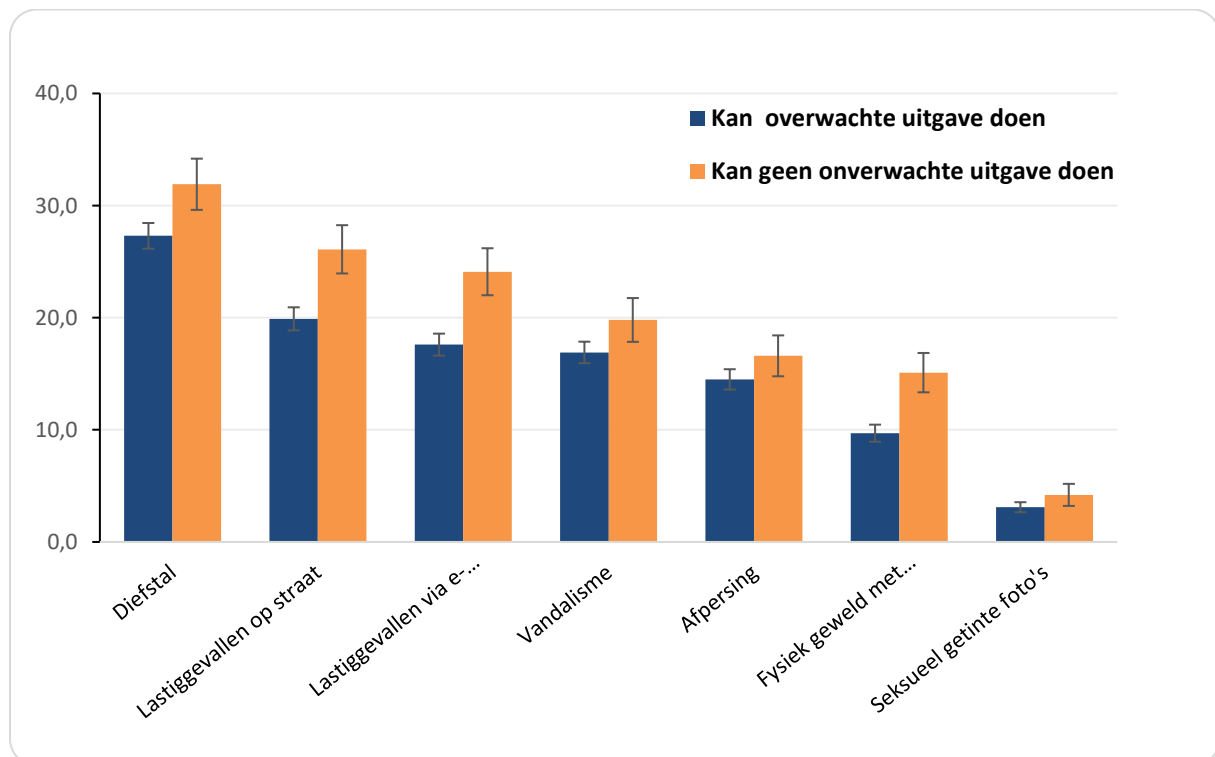

Figuur 3 geeft een algemene trend weer voor de meeste misdrijven: naarmate men ouder wordt, daalt doorgaans de prevalentie van slachtofferschap. We kunnen hier de link leggen met ouderschap, waarvan uit criminologisch onderzoek ook blijkt dat de prevalentie afneemt naargelang men de jongvolwassenheid bereikt (Loeber and Farrington, 2014). Een belangrijke uitzondering hierop is de misdrijfcategorie ‘lastiggevallen of bedreigd worden op straat’, waarvan de prevalentie toeneemt met de leeftijd. De routine activiteiten theorie (Cohen and Felson, 1979) biedt hiervoor een mogelijke verklaring door te wijzen op het belang van de locaties waar jongeren hun vrije tijd doorbrengen. In tegenstelling tot wat het geval is bij de andere misdrijftypes uit de vragenlijst (‘diefstal’, ‘vandalisme’,

‘fysiek geweld’) wordt bij het misdrijftype ‘lastiggevallen of bedreigd worden’ specifiek verwezen naar de straat als *locus delicti*. Uit onderzoek weten we dat jongeren tijdens de adolescentie steeds meer tijd doorbrengen op straat en andere locaties waar geen toezicht is van volwassenen, wat de kans op daderschap en slachtofferschap doet toenemen (Hoeben and Weerman, 2014). Dit kan verklaren waarom de prevalentie van dit misdrijf sterk toeneemt, vooral tussen de leeftijd van 11-13 jaar en de leeftijd van 14-17 jaar.

Tenslotte vinden we ook opmerkelijke verschillen in de prevalentie van slachtofferschap naargelang de (gepercipieerde) financiële situatie van de jongere. Uit **figuur 4** blijkt dat voor bijna alle misdrijftypes de prevalentie van slachtofferschap hoger ligt bij jongeren uit gezinnen die moeite hebben met onverwachte uitgaven. De verschillen zijn het meeste uitgesproken bij de misdrijftypes ‘diefstal’, ‘lastiggevallen of bedreigd worden’ en ‘fysiek geweld’ . Verder onderzoek is nodig om uit te zoeken hoe het komt dat jongeren uit gezinnen die het financieel moeilijker hebben meer slachtofferschap rapporteren.

Figuur 4. Prevalentie van slachtofferschap (in %) naargelang SES, JOP-schoolmonitor 2018

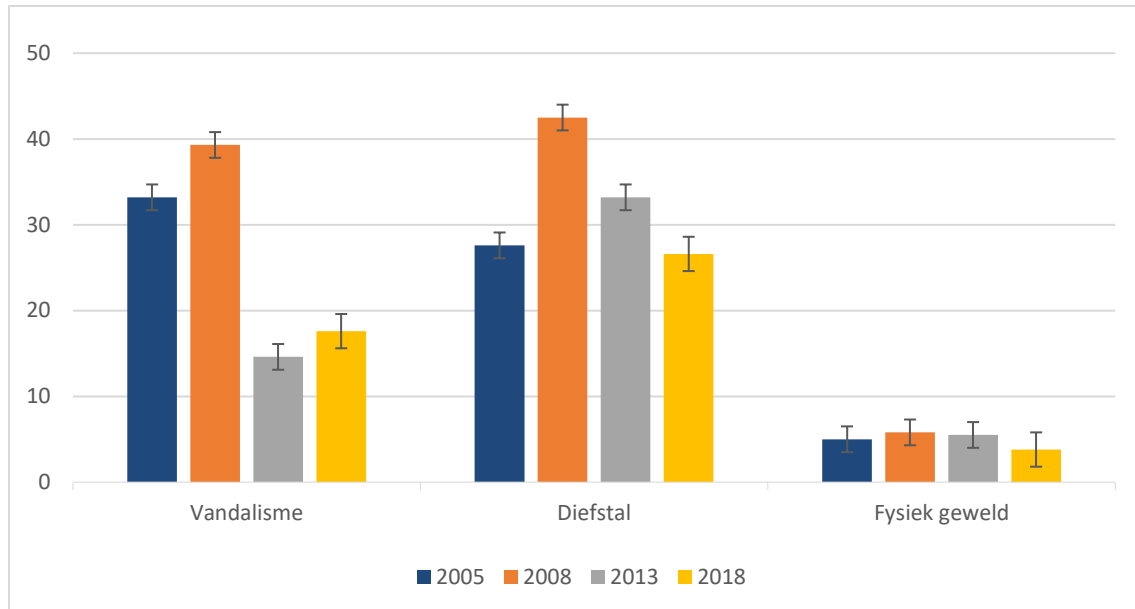

4. Trends in slachtofferschap overheen de tijd (2005-2018)

Los van de JOP-schoolmonitor heeft het Jeugdonderzoeksplatform in 2005, 2008, 2013 en 2018 telkens ook een JOP-monitor afgenomen bij een representatieve steekproef van 14- tot 25-jarigen uit het

rijksregister (via een postenquête). Drie items die peilen naar slachtofferschap van delinquent gedrag werden in elk van deze vier JOP-postmonitors op identieke wijze bevroegd. We kunnen dus enkel voor deze drie feiten een voorzichtige vergelijking maken van de gerapporteerde prevalenties doorheen de tijd. Het betreft meer specifiek slachtofferschap van ‘vandalisme’, ‘diefstal’ en ‘fysiek geweld’.

Figuur 5. Prevalentie van slachtofferschap in de JOP-monitor I, II, III en IV

Wat betreft het zelf gerapporteerde slachtofferschap, is er doorheen de vier metingen bij geen van de bevroegde delicten een consistente dalende of stijgende tendens vast te stellen. Terwijl de prevalentie van de twee vermogensmisdrijven (vandalisme en diefstal) in 2008 hoger lag dan in 2005, was er in 2013 een identieke, maar tegenovergestelde beweging vast te stellen en werd voor elk van deze delictsvormen een lagere prevalentie gerapporteerd. Het is interessant om te vermelden dat deze daling tussen 2008 en 2013 consistent is met een daling van de geregistreerde vermogenscriminaliteit op het niveau van de jeugdparquetten tijdens dezelfde periode (Pleysier and Put, 2015). Deze dalende trend lijkt zich in 2018 lichtjes door te zetten wat diefstal betreft, maar niet voor vandalisme, waar de prevalentie status quo blijft. De prevalentie van zelf gerapporteerd fysiek geweld met verwondingen tot gevolg bleef min of meer ongewijzigd doorheen de verschillende JOP-monitors. Nogmaals, men dient deze trends met de nodige voorzichtigheid te interpreteren, omdat niet steeds dezelfde steekproef werd bevroegd op elk meetmoment. Het betreft hier dan ook een zogenaamd ‘herhaald cross-sectioneel design’ en geen volwaardig longitudinaal design.

5. Verder lezen?

- Cohen LE and Felson M (1979) Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review* 44(4): 588. DOI: 10.2307/2094589.
- Hoeben E and Weerman F (2014) Situational conditions and adolescent offending: Does the impact of unstructured socializing depend on its location? *European Journal of Criminology* 11(4): 481–499. DOI: 10.1177/1477370813509346.
- Loeber R and Farrington DP (2014) Age-Crime Curve. In: Bruinsma G and Weisburd D (eds) *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New York, NY: Springer New York, pp. 12–18. DOI: 10.1007/978-1-4614-5690-2_474.
- Pleysier S and Put J (2015) Watskeburt?! Criminaliteit door de jeugd van tegenwoordig. In: Pattyn B and d’Hoine P (eds) *Jongeren Vandaag En de Wereld Morgen. Lessen Voor de Eenentwintigste Eeuw*. Leuven: Leuven University Press, pp. 25–46.
- Vynckier G (2012) *De Ervaring, Beleving En Coping van Mid-Adolescente Slachtoffers van Vermogens- En Gewelddelicten*. Den Haag: Boom.